

MUHAMMED TAKİ OSMANİ'NİN TEKMİLETÜ FETHİ'L-MÜLHİM İSİMLİ ESERİNDE VAKIF KONUSU BAĞLAMINDA HANEFİLERE DAYANDIRILAN GÖRÜŞLERİN MEZHEP İLE UYUMU

Muhammed Hafız KARAMUSTAFAOĞLU¹

ÖZ

Hindistan'da Hanefi mezhebini temsil eden en önemli ilim merkezi Diyobend medreseleridir. Bu medreselerin en önde gelen özelliği hadis alanında yoğun bir ilmi çalışma içerisinde olmalarıdır. Bu medresede tahsil gören alimler birçok hadis kaynağına fıkhi konularda Hanefi mezhebinin görüşlerini esas alarak şerhler yazmışlardır. Hanefi Mezhebine bağlı olan bu ekole mensup âlimlerden birisi olan Muhammed Takî Osmanî de *el-Câmiu's-Sabîh* ismi ile meşhur olan hadis kaynağına *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim* adlı bir şerh yazmıştır. Çalışmada vakıf konulu hadisler esas alınarak Hanefi mezhebi adına sunulan görüşlerin, Hanefi mezhebi ana kaynakları ile bağlantısı değerlendirilecek ve Diyobend ekolünün hadis metinlerini şerh ederken mezhepten yaptığı nakillerin mezhebe uyumu görülecektir.

Anahtar Kelimeler: Fethu'l-Mülhim, Hanefi Mezhebi, Müslim, Şerh, Takî Osmanî, Vakıf.

THE COMPATIBILITY OF THE OPINIONS BASED ON HANAFIS WITH THE SECT WITHIN THE CONTEXT OF THE FOUNDATION IN MUHAMMED TAKI OSMANI'S WORK TITLED TAKMILATU FATH AL-MULHİM

SUMMARY

The most important wisdom center representing the Hanafî Sect in India is the Diobend madrasahs. The most prominent feature of these madrasahs is that they are engaged in intensive scientific study in the field of hadith. They wrote commentaries on many hadith sources on fiqh issues based on the Hanafî Sect. Muhammad Taki Osmani, one of the scholars belonging to this school, which is affiliated with the Hanafî Sect, also wrote a commentary on the hadith source, which is famous for the name Muslim. In this commentary study, the connection of the views presented on behalf of the Hanafî Sect with the main sources of the Hanafî Sect will be evaluated based on the hadiths on the waqfs.

Keywords: Association, Fethu'l-Mulhim, Hanafi Sect, Muslim, Serh, Takî Osmani.

¹ İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, hafizkaramustafa@hotmail.com.

Giriş

İslam hukuk ekollerinin önde gelenlerinden olan Hanefi Mezhebinin de diğer mezheplerde olduğu gibi en önemli iki delil kaynağı Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerdir. Sünnetin bir kısmı günümüze fiili olarak ulaşırsa da büyük bir bölümü hadis kaynakları ile yazılı olarak elimize geçmiştir. Bu yazılı metinler her ne kadar derleme tarihi açısından büyük ölçüde mezheplerin teşekkülü sonrası ortaya çıksa da özellikle ahkâma dair ihtiva ettikleri hadisler sürekli ehli ilim arasında tedavüldeydi. Bu hadislerin mezheplerin görüşlerine delil olmaları göz önünde bulundurulduğunda karşımıza iki durum çıkmaktadır. Mezhebin görüşü ya söz konusu hadise uygundur ve o hadisten elde edilmiştir ya da söz konusu hadise uygun değildir. Bu ikinci durumda görüş sahibi fakihin bir takım gerekçelerle hadisi delil olarak kullanmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla geliş güzel olarak hadisin delil olarak kullanılmaması İslam hukuku açısından sağlıklı bir tavır olmadığı için delil olarak kullanılmayan hadisin kullanılma gerekçeleri açıklanmalıdır. Şârihler yazmış oldukları şerhlerde bu gerekçeleri irdelerken ayrıca mezhebin o konuya dair görüşlerini de şerhlerine alırlar.

Hanefi mezhebinde hadislerden yola çıkarak bu şekilde yapılan değerlendirme çalışmaları çok yaygın değildir. Mezhep geleneğinde bunu en yoğun olarak uygulayan âlim hicri üçüncü asır fukahasından Ebu Cafer et-Tahavi'dir (ö.321). Daha sonra bu şekilde hadislerle mezhep görüşlerinin uyumuna dair hadislerden yola çıkılarak telif edilen eserlerle yoğun olarak Hindistan Diyobend medreselerinde karşılaşmaktayız. Bu medreseye mensup alimler hadis kaynakları ile detaylı olarak meşgul oldukları için birçok hadis kaynağına şerh yazmışlardır. Hanefi olmaları itibarıyla bu şerhler de Hanefi mezhebi ile hadislerin uyumunu geniş olarak ele alırlar ve Hanefi mezhebi kaynaklarına ya da görüşlerine atıflarda bulunarak konuları izah ederler.

Sünnetin en meşhur ve sahih kaynaklarından birisi Müslim b. el-Haccac'ın (ö. 261) yazmış olduğu *el-Camiu's-Sahib* isimli hadis kaynağıdır. Hadis ilmindeki saygın konumuna binaen bu esere de birçok şerh yazılmıştır. Diyobend ulemasından Şebbir Ahmed Osmanî'nin (ö. 1368) *Fethu'l-Mülhim* ismi vererek başlamış olduğu ve vefatı ile Muhammed Takî Osmanî'nin geri kalan kısma *Tekmiletu Fethu'l-Mülhim* ismi vererek ikmal ettiği şerh de bu şerhler arasında yerini almıştır. Muhammed Takî Osmanî bu şerh çalışmasında Hanefi Fıkhı açısından açıklanması gereken hadisleri Hanefi mezhebine göre açıklamayı hedeflemiştir. Çalışmada onun, mezhebin görüşlerine dair açıklamaları ile mezhepte kabul gören ana kaynaklar arasındaki irtibatlar değerlendirilecektir. Örnek konu olarak Vakıf konulu hadisler tercih edilmiştir. Takî Osmanî'nin bu konunun şerhi sadedinde sunmuş olduğu Hanefi mezhebine dair görüşler zikredilip Hanefi kaynakları ile sağlamaları yapılacaktır.

El-Camiu's-Sahih'te Vakıf Konulu Hadisler

Müslim'in Camiu's-Sahih isimli eserinde bu konuda iki hadis rivayet edilmektedir. Birinci rivayet;

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ، أَخْبَرَنَا سُلَيْمُ بْنُ أَحْضَرَ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: أَصَابَ عُمَرُ أَرْضًا بِحَبِيبٍ، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَأْمِرُهُ فِيهَا، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَصَبْتُ أَرْضًا بِحَبِيبٍ، لَمْ أَصِبْ مَالًا قَطُّ هُوَ أَنفَسُ عِنْدِي مِنْهُ، فَمَا تَأْمُرُنِي بِهِ؟ قَالَ: «إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا، وَتَصَدَّقْتَ بِهَا»، قَالَ: فَتَصَدَّقَ بِهَا عُمَرُ، أَنَّهُ لَا يُبَاغِ أَصْلَهَا، وَلَا يُبْتَاغُ، وَلَا يُورَثُ، وَلَا يُوهَبُ، قَالَ: فَتَصَدَّقَ عُمَرُ فِي الْفُقَرَاءِ، وَفِي الْفُرْزَى، وَفِي الرِّقَابِ، وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَابْنِ السَّبِيلِ، وَالضَّيْفِ، لَا جُنَاحَ عَلَيَّ مَنْ وَلِيَهَا أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا بِالْمَعْرُوفِ، أَوْ يُطْعِمَ صَدِيقًا غَيْرَ مُتَمَوِّلٍ فِيهِ قَالَ: فَحَدَّثْتُ بِهِذَا الْحَدِيثِ مُحَمَّدًا، فَلَمَّا بَلَغْتُ هَذَا الْمَكَانَ: غَيْرَ مُتَمَوِّلٍ فِيهِ، قَالَ مُحَمَّدٌ: غَيْرَ مُتَأْتَلٍ مَالًا، قَالَ ابْنُ عَوْنٍ: وَأَنْبَأَنِي مَنْ قَرَأَ هَذَا الْكِتَابَ أَنَّ فِيهِ: غَيْرَ مُتَأْتَلٍ مَالًا.¹

Hadîs-i şerifin tercümesi; İbn-i Ömer'den rivayet edildiğine göre, Ömer, Hayber'den (ganimet olarak) bir arazi elde etmiştir. Sonra o arazi ile ilgili fikir danışmak için Efendimizin *s.a.v* yanına gelmiş ve demiş ki; Ey Allah'ın Resulü! Ben Hayber'de bir arazi ele ettim ve şimdiye kadar ondan daha değerli hiçbir malım olmadı. Bu arazi hakkında ne yapmamı tavsiye edersin. Efendimiz buyurdu ki; “Dilersen aslını tut ve gelirini tasadduk et”. İbn-i Ömer *r.a* dedi ki; Ömer, aslı satılmamak, alınmamak, miras bırakılmamak, hibe edilmemek şartı ile onu tasadduk etti.

İbn-i Ömer dedi ki; Ömer (o maldan) fakirlere, akrabalara, kölelere, Allah yolundakilere (mücahitlere), yolda kalmışlara ve misafirlere tasaddukta bulundu. O malın sorumluluğunu üstlenen kişiye oradan örfeye uygun bir şekilde kendi mülkiyetine geçirmeksizin yemesi ya da bir dostuna yedirmesi günah değildir. Abdullah b. Avn dedi ki; bu hadisi Muhammed'e rivayet ederken “غير متأول” ifadesine gelince Muhammed dedi ki; “غير متأول” olacak. İbn Avn dedi ki; bu kitabı bana rivayet eden kişi demişti ki; o rivayette “غير متأول” ifadesi de var.

İkinci rivayet;

وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الْحَفَرِيُّ عُمَرُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: أَصَبْتُ أَرْضًا مِنْ أَرْضِ حَبِيبٍ، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ: أَصَبْتُ أَرْضًا لَمْ أَصِبْ مَالًا أَحَبَّ إِلَيَّ، وَلَا أَنفَسَ عِنْدِي مِنْهَا، وَسَأَلْتُ الْحَدِيثَ بِمِثْلِ حَدِيثِهِمْ، وَلَمْ يَذْكُرْ فَحَدَّثْتُ مُحَمَّدًا وَمَا بَعْدَهُ.²

Hadîs-i şerifin tercümesi; İbn-i Ömer'den rivayet edildiğine göre, Ömer demiş ki, “Hayber'den (ganimet olarak) bir arazi elde ettim. Sonra Efendimize *s.a.v* geldim ve dedim ki; Ey Allah'ın Resulü! Ben Hayber'de bir arazi elde ettim ve şimdiye kadar ondan daha çok hoşuma giden ve onun kadar değerli hiçbir malım olmadı”. Hadisin geri kalanını önceki hadisteki gibi nakletmiştir. Sadece Muhammed'e rivayet etmeyi zikretmemiştir.

¹ Müslim, “Vasiyet”, 25.

² Müslim, “Vasiyet”, 25.

Müslim isimli eserde vakıf hukukuna dair rivayet edilen iki hadis de anlamca aynı olup sadece isnatlarında farklılık söz konusudur.

1. Takî Osmanî'nin Hadislere Yaptığı İzahlar

Takî Osmanî yukarıda rivayet edilen hadisi şerifin bütün ifadelerini şerh etmiş olsa da konu gereği hüküm ifade eden yerlere dair izah ve değerlendirmeleri ele alınacaktır;

“حبت أصلها” ifadesi onu “Allah’ın mülküne bağışlarsın anlamında” olup bu cumhurun görüşüdür. Ebu Hanîfe *r.a.* mananın “kendi mülkünde tutarsın, gelirlerini tasadduk edersin” olduğu ifade etmiştir.”³

“لا جناح” ifadesi mütevellinin ihtiyacı ölçüsünde oradan yiyebileceğini ifade eder. Maruf şekil, adette bilindiği üzere demektir.”⁴

“غير متأول” ifadesi mütevellinin yemesi ve yedirmesi, mülkiyetine geçirmesi ve malını çoğaltması şeklinde olmayacağını, sadece âdete uygun bir şekilde olabileceğini ifade eder.”⁵

Takî Osmanî bu ifadeleri izahtan sonra “Vakfın meşruiyeti ve lüzumu” şeklinde bir başlık açarak fikhî açıdan konuyu izah etmiştir;

“Fukahanın cumhuru bu hadisi delil alarak vakfın meşru olduğunu ve süresiz olarak lazım/bağlayıcı olduğunu, vakfeden kişinin vakfı bozamayacağını, onu satamayacağını, hibe edemeyeceğini ve o malda mirasın geçerli olmayacağını ifade etmişlerdir”.⁶

“Ebu Hanîfe’nin ise vakfa dair süresiz ve bağlayıcı olmadığı, vakfedenin iptal edebileceği, mirasın geçerli olabileceği şeklinde görüşe sahip olduğu şöhret bulmuştur. Mesele araştırılıp tahkik edildiğinde Ebu Hanîfe’ye göre her hâlükârda hükmün böyle olmadığı ve konunun bilinmesi gereken detayları olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre vakıf iki kısımdır.”⁷

“Birincisi; vakıfta bulunacak kimsenin bir şeyin aslını, boynunu (mülkiyetini) ve kendisini bizzat tasadduk etmesidir. Bir arsasını meşit, mezarlık, yolcu hanı, gazi konağı ya da hacı evi olarak tasadduk etmesi bu kısma örnektir.”⁸

“Ebu Hanîfe’ye göre bunun hükmü, söz konusu malın süresiz ve bağlayıcı bir şekilde vakıf malı olmasıdır. Vakfeden kişi bunu iptal edemez, satamaz, hibe edemez. Bu konuda cumhur ulemanın görüşü ile tam tamına aynıdır. Bu vakfın meşruiyeti ve bağlayıcılığı konusunda görüş

³ Muhammed Takî Osmanî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, VIII, 73.

⁴ Osmanî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, VIII, 75.

⁵ a.g.e

⁶ a.g.e

⁷ a.g.e

⁸ a.g.e

ayrılığı yoktur.”⁹

“İkinci kısım; bir kimsenin bir şeyin aslını değil menfaatini tasadduk etmesidir. Bir evinin ya da arsasının gelirini camiye ya da yoksullara tasadduk etmesi bu kısma örnektir. Ebu Hanîfe’ye göre bunun hükmü iki durumda süresiz vakıf olması, bir durumda süresiz olmamasıdır.

Birinci durum; vakfî ölümden sonraya bağlamaktır. ‘Bu mal hayatım boyunca vakıftır, öldükten sonra sadakadır’ demesi ya da ‘öldüğüm zaman evimi veya arsamı şuraya vakıf olarak bağışladım’ demesi böyledir. Bu durumda birinci kısım gibi Ebu Hanîfe ile cumhur arasında bir görüş ayrılığı olmayıp vakıf süresiz ve bağlayıcıdır.

İkinci durum; bir şeyin menfaatini tasadduk edip bu bağışlamayı ölümden sonrasına bağlamayarak genel/mutlak bir vakıfta bulunmasıdır. Ölümden sonrasına dair hüküm söz etmeden ‘bu evimin gelirini falanca yere vakfettim’ dese ve bu hâkimin hükmü ile onaylansa, hâkim vakfın süresiz olduğuna hükmetse bu durumda da Ebu Hanîfe süresiz olduğuna hükmeder ve cumhura muhalefet etmez.

Üçüncü durum; bir şeyin menfaatini tasadduk edip bu bağışlamayı ölümden sonrasına bağlamayarak genel/mutlak bir vakıfta bulunmasıdır. Fakat bu durumda hâkimin hükmü yoktur. Sadece ‘bu evimin gelirini falanca yere vakfettim’ şeklinde bir ifadede bulunması buna örnektir. Bu şık Ebu Hanîfe’nin diğer ulemaya muhalefet ettiği durumdur. Ebu Hanîfe’ye göre bu şekilde olan vakıf süresiz vakıf değildir. Vakfeden kişinin vakfı iptal etmesi, satması, hibe etmesi ve ölümünden sonra miras bırakması geçerlidir. Fakat âlimlerin geneli, Ebu Yusuf ve Muhammed’e göre yukarıda zikredilen üç madde gibi süresiz vakıf hükmü alır. Vakfeden kişi bunu iptal edemez, satamaz, hibe edemez.”¹⁰

Takî Osmanî bu açıklamaları yaptıktan sonra teyit için daha farklı ifadelerle meseleyi tekrar izah eder. Sonrasında hadisimizle ilgili Ebu Hanîfe’nin adına nasıl bir yorum ve tevil yapılacağını açıklar ve delillerin değerlendirmesine girer.

2. Osmanî’nin İzahlarının Hanefi Kaynaklarına Uyumu ve Değerlendirilmesi

Yukarıda Takî Osmanî’nin vakıf konulu hadisin şerhinde Hanefiler adına yaptığı izahatlar görülmüş oldu. Hadis, vakfın süreli oluşu ve bağlayıcı oluşu ile ilgili olduğu için sadece bu konuya dair fikhî görüşler gündeme gelmiştir. Bu görüşler Hanefî mezhebinin önemli kaynaklarından olan, Muhammed b. Hasen eş-Şeybanî’nin (ö. 189) *Kitabu’l-Asl*, Ebu’l-Hüseyn el-Kudûrî’nin (ö. 428) *Mubtasaru’l-Kudûrî*, Şemsü’l-Eimme Muhammed es-Serahsî’nin (ö. 483) *el-Mebâsât*,

⁹ a.g.e.

¹⁰ Osmanî, *Tekmiletu Fethi’l-Mülhim*, VIII, 76.

Burhanüddin Ali el-Mergînanî'nin *el-Hidâye*, (ö. 593) Alaattin es-Semerkindî'nin (ö. 539) *Tuhfetü'l-Fukahâ* ve Abdullah b. Mahmud el-Mevsîlî'nin (ö. 683) *el-İbtiyâr li Talilî'l-Mubtâr* isimli eserleri üzerinden değerlendirilip şerhin mezhep ile tutarlığı değerlendirilecektir.

Muhammed b. Hasen eş-Şeybanî, *Müslim'de* zikredilen hadisi yakın lafızlarla kendisi rivayet ettikten sonra konuya “Bu hadisi alıyoruz, eğer bu vakfi hayatında ve sıhhatinde tasadduk ettiyse malından ayrılır. Eğer ölüm hastalığında iken tasadduk etse malının üçte birinden alınır. Ebu Hanîfe ise vakfa sadece ölümden sonrası zikredilerek yapılan vasiyet şeklinde olursa cevaz verirdi”¹¹ ifadeleri ile değinmiştir. Hâkimin hükmüne dair herhangi bir ilavede bulunmamıştır.

Kudûrî, vakıf babına “Ebu Hanîfe'ye göre vakfeden kişiden, vakfedilen malın mülkiyeti ancak hâkimin hükmetmesi ya da ölümden sonrasına vakfi bağlaması ile kalkar. “Öldüğüm zaman evimi falancaya vakfettim” demesi buna örnektir. Ebu Yusuf'a göre ise vakıf sözü ile bu mülkiyet zail olur”¹² şeklinde başlamıştır. Ebu Hanîfe'ye göre mülkiyetin zail olmaması vakfın bağlayıcı olmaması anlamındadır. Vakfedenin dilediği zaman malı satabileceğini, hibe edebileceğini ve miras bırakacağını ifade eder.¹³

Serahsî, konuyu “bazı ashabımız vakfın Ebu Hanîfe'ye göre caiz olmadığını zannetmiştir. *Zahiru'r-rivaye*'de de buna işaret edilmiştir. Biz diyoruz ki; Ebu Hanîfe vakfa izin vermezdi ama onun kastı bağlayıcı olmamasıdır. Ama vakıf aslen kendisine göre caizdir. Çünkü o, vakfeden kişinin vakfettiği malda mülkiyetini devam ettirip gelirlerinin vakfettiği yere gitmesine hükmeder. Bu durumda Ariye gibi olur. Ariye de bağlayıcı değildir. Nitekim Ebu Hanîfe demiştir ki; eğer ölümden sonrası için vasiyette bulursa vakfı lazım olur”¹⁴ ifadeleri ile açıklamıştır. Serahsi bu açıklamalarla Ebu Hanîfe'ye göre vakıf konusuna değinmiş fakat hâkimin hükmüne dair herhangi bir şey zikretmemiştir. Serahsî, Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşünü “Ebu Yusuf ve Muhammed vakıf işleminde vakfedilen malın başkasının mülküne girmesini engeller. Bağlayıcı olur ve kendisinden sonra mirasçı olunmaz”¹⁵ şeklinde ifade eder. Ayrıca Ebu Yusuf'un önceden Ebu Hanîfe'nin görüşünde olduğunu sonradan Medine'ye gittiğinde bu görüşten döndüğünü nakleder.¹⁶ Serahsî bunları açıkladıktan sonra birçok konunun anlaşılması hususunda birçok detaya değinmiştir.

Semerkindî, Vakıf babında “kişi evini ya da arsasını fakirlere vakfettiğinde Ebu Hanîfe'ye göre eğer yaşarken vakfedip, ölüm sonrasına bağlamadıysa, bu vakfın gelirleri hakkında vakıf hükmü kişi ölünceye kadar devam eder. Vakıf mülkiyetinde kalır ve onu satması, o malda tasarruf etmesi

¹¹ Muhammed b. Hasen eş-Şeybani, *el-Asl*, XII, 102.

¹² El-Kuduri, *Muhtasaru'l-Kuduri*, 127.

¹³ El-Meydanî, *el-Lübab*, II, 99.

¹⁴ Es-Serahsi, *el-Mebsut*, XII, 27.

¹⁵ Es-Serahsi, *el-Mebsut*, XII, 28.

¹⁶ a.g.e.

caizdir. Ölünce varislere miras olarak intikal eder. Bu Ebu Hanîfe'ye göre vakıf caiz değil diyenlerin kastettiği anlamdır. Ama kişi hali hayatında vakfetse ölümünden sonrası için de vasiyet etse, bu durumda herkese göre geçerli olur. Ama vasiyet gibidir. Kadı hüküm verince de durum böyledir"¹⁷ bu ifadelerle meseleyi izah eder.

Mergînanî ise vakfı konusuna "Ebu Hanîfe demiştir ki; vakfeden kişinin vakfettiği maldaki mülkiyeti ancak hâkimin hükmetmesi ya da vakfedenin vakfı ölüme bağlaması ile gerçekleşir. 'Öldüğüm zaman evimi falancaya vakfettim' demesi buna örnektir. Ebu Yusuf'a göre ise vakıf sözü ile bu mülkiyet zail olur, Muhammed'e göre ise vakfettiği mala bir müteveli belirleyip ona teslim edince mülkiyeti elinden gider"¹⁸ şeklinde ifadelerle giriş yapar. Metinde bunu ifade ettikten sonra metnin şerhinde konuyu "Vakıf ifadesi şeriatıta Ebu Hanîfe'ye göre malın kendisini, vakfeden kişinin mülkünde tutup, menfaatini tasadduk etmektir, sonrasında denmiştir ki; menfaat ma'dumdur. Ma'dum olan bir malı tasadduk etmek sahih değildir. Bu durumda ona göre vakıf geçersizdir. Bu *el-Asl*'da söylenmiştir. Fakat en sahih olanı ona göre ariyede olduğu gibi vakfın geçerli olup bağlayıcı olmamasıdır. Diğer iki imama göre vakıf, vakfedilen malın Allah'ın mülküne geçirilmesi ve vakfeden kişinin elinde mülkiyetin çıkmasıdır. Bu durumda menfaat ilgili kullara olacak, vakıf bağlayıcı olacak, satılamayacak, hibe edilemeyecek ve miras bırakılamayacaktır"¹⁹ şeklinde izah etmiştir. Mergînanî de Serahsî'nin yaptığı ihtilaftan kaynaklanan birçok detaya değinmiştir. Bu detaylar konunun Osmanî'nin şerhinde anlatıldığı kadarı ile anlaşılamayacağını göstermektedir.

Son olarak Mevsilî, vakıf konusuna "Vakıf ifadesi malın kendisi, vakfeden kişinin mülkünde kalacak şekilde, menfaatinin tasadduk edilmesidir. Hâkimin hükmü ya da ölüm sonrasına bağlanmadığı sürece geçerli olmaz"²⁰ ifadeleri ile başladıktan sonra, şerhte "Vakfın cevazı konusunda icmâ vardır, görüş ayrılığı bunun keyfiyetindedir. Ebu Hanîfe ve Züfer'e göre, cevazın şartı vasiyet edilmiş olması ya da 'ölünce onu vakfettim' denmesidir. Eğer vasiyet etmezse geçerli olmaz ve kişni mülkiyetinde kalır, satılması ve miras bırakılması caiz olur. Ama mirasçılar vakfa onay verirlerse geçerli ve süresiz vakfa dönüşür. Eğer kadı vakfın bağlayıcı olması hakkında hüküm verse bağlayıcı olur. Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre bu söylenenler şart değildir. Bu şartların sebebi Ebu Hanîfe'ye göre vakfedilen malın mülkiyetinin adamda kalması ve henüz ma'dum olan gelir ve menfaatinin fukaraya tasadduk edilmesidir. Ma'dumun tasadduku da sadece vasiyette geçerlidir. Diğer iki imama göre vakfın mülkiyeti vakfedenden çıkar, Allah'ın mülkiyetine intikal eder"²¹ şeklinde ifadelerle konuyu izah etmiştir.

¹⁷ Es-Semerkandi, III, 377.

¹⁸ El-Mergînanî, *el-Hidaye*, III, 15.

¹⁹ a.g.e.

²⁰ El-Mevsilî, *el-İhtiyar*, III, 41.

²¹ a.g.e.

Sonuç

Hanefî mezhebi açısından önemli konuma sahip bu kitaplardaki vakıf konuları ele alındığında hepsinin müştereken ortaya koyduğu görüşlerin Takî Osmanî'nin yazmış olduğu şerhte derlemiş olduğu bilgilerle uyum sağladığı anlaşılmaktadır. Bazılarında bazı hususlara değinilmemiş olsa da hepsi toptan değerlendirildiğinde netice Ebu Hanîfe'nin sadece bir konuda vakfı geçersiz kabul ettiğidir. O konunun da Takî Osmanî'nin "bir şeyin menfaatini tasadduk edip bu bağışlamayı ölümden sonrasına bağlamayarak genel/mutlak bir vakıfta bulunmasıdır. Fakat bu durumda hâkimin hükmü yoktur. Sadece 'bu evimin gelirini falanca yere vakfettim' şeklinde bir ifade bulunması buna örnektir" şeklinde ifade ettiği konu olduğu anlaşılmaktadır. Bunun dışındaki konularda Ebu Hanîfe'nin İslam hukukçularına muhalefeti söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

El-Kudûrî, Ebu'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer b. Hamdân (428/1037), *el-Kitâb*, Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, 2008.

El-Mergînanî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl (593/1197), *el-Hidâye*, Karatşi: Mektebetü'l-Büşra, 2014.

El-Mevsilî, Abdullah b. Mahmud el-Mevsilî (683/1284), *el-İhtiyâr li Talîli'l-Muhtâr*, Nşr. Şuayb Arnavut, Beyrut, er-Risaletü'l-Alemiyeye 2010.

El-Meydani, Abdülğani el-Ğuneymi (1298/1881), *el-Lübab fi Şerhi'l-Kitab*, Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, 2008.

El-Osmanî, Muhammed Takî, *Tekmiletu Fetih'i'l-Mülhim*, Şam: Daru'l-Kalem.

Es-Semerkandî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed (539/1144), *Tuhfetü'l-fukahâ*, Nşr. Dr. Muhammed Zeki Abdül-Berr, Kahire: Mektebetü Dari't-Türas, 1998.

Es-Serahsi, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebu Sehl (483/1090), *el-Mebsût*, Lübnan: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2009.

Eş-Şeybani, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad (189/805), *Kitâbü'l-Asl*, Nşr. Dr. Muhammed Boynukalın, Beyrut: Daru İbn Hazm, 2012.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (261/875), *el-Câmi'us-sabîh*, Dimeşk: Daru'l-Feyha, 2011.